

Nguyên nhân kinh tế - xã hội của tình trạng tham nhũng ở Việt Nam

LÊ VĂN LÂN
NGUYỄN ĐÌNH CỬ

Năm 2005, tại Việt Nam, Dự án "Nghiên cứu đấu tranh chống tham nhũng" do Ban Nội chính Trung ương chủ trì và Cơ quan Hợp tác Phát triển Quốc tế Thụy Điển (Sida) tài trợ, đã thực hiện cuộc điều tra xã hội học về tình hình tham nhũng và phòng, chống tham nhũng ở 7 tỉnh, thành phố là: Sơn La, Hà Nội, Hải Dương, Nghệ An, Thừa Thiên - Huế, Thành phố Hồ Chí Minh, Đồng Tháp và 3 bộ là: Công nghiệp, Xây dựng, Giao thông vận tải.

Mục tiêu cụ thể của cuộc điều tra này là:

1. Góp phần nhận diện thực trạng tham nhũng: loại hình, biểu hiện, tính chất và mức độ tham nhũng trong 5 năm trở lại đây (2000 - 2004).
2. Phát hiện, phân loại nguyên nhân tham nhũng và nguyên nhân làm hạn chế kết quả phòng, chống tham nhũng trong thời gian qua.
3. Đề xuất các quan điểm, phương hướng, mục tiêu, yêu cầu và giải pháp nhằm nâng cao hiệu lực, hiệu quả *phòng, chống tham nhũng giai đoạn 2006 - 2010*.

Cuộc điều tra thực địa bắt đầu tiến hành từ tháng 3 năm 2005 và chia làm hai giai đoạn chính.

Giai đoạn 1: Điều tra định lượng, tiến hành và tháng 3 và 4 năm 2005.

Nhóm nghiên cứu đã thực hiện 105 cuộc Hội thảo ở 10 tỉnh, bộ; 20 quận, huyện, tổng công ty; 42 xã, phường và 33 công ty, phỏng vấn bằng Bảng hỏi 5407 người thuộc 3 nhóm đối tượng: cán bộ công chức, cán bộ quản lý doanh nghiệp và người dân. Thông tin của cuộc điều tra ở giai đoạn 1 được xử lý và viết báo cáo kết quả chung của cả mẫu cũng như từng tỉnh, thành phố và bộ, ngành.

Giai đoạn 2: Điều tra định tính, thực hiện vào tháng 7 và 8 năm 2005.

Trên cơ sở kết quả điều tra định lượng của giai đoạn 1, nhóm nghiên cứu đã trở lại các địa phương, bộ, ngành tổ chức hội thảo báo cáo kết quả sơ bộ và thực hiện 113 cuộc phỏng vấn sâu cả ba đối tượng, 7 cuộc thảo luận nhóm với những người dân

để hiểu rõ hơn thực trạng, nguyên nhân và giải pháp có tính đặc thù.

Kết quả điều tra cho thấy tình trạng tham nhũng diễn ra đa dạng và phức tạp, thường là nhỏ, lẻ dưới dạng đưa tiền lót tay để công việc được giải quyết nhanh.

Để làm rõ những nguyên nhân cơ bản của tham nhũng, phù hợp với mục tiêu đã đề ra, của cuộc nghiên cứu này nêu giả thuyết với 18 nguyên nhân, chia thành 4 nhóm như sau:

Nhóm 1: Các nguyên nhân thuộc về chính sách - pháp luật.

- Còn tồn tại cơ chế xin - cho;
- Các văn bản chính sách, pháp luật còn chồng chéo, nhiều khe hở;
- Thủ tục hành chính rườm rà, phức tạp, không rõ ràng;
- Quy định về quyền hạn và trách nhiệm của cán bộ thiếu chặt chẽ, người có chức có quyền có thể tùy tiện;
- Có những quy định không phù hợp với thực tế tạo cơ hội cho cán bộ công chức gây nhũng nhiễu.

Nhóm 2: Các nguyên nhân có liên quan đến công tác tổ chức và cán bộ:

- Công tác cán bộ còn nhiều điểm yếu (giáo dục, sử dụng, đề bạt, quản lý...);
- Lối sống, phẩm chất, đạo đức, tư tưởng chính trị của một bộ phận cán bộ công chức suy thoái;
- Tiền lương thấp;
- Do bè cánh, nếu ai không muốn tham nhũng sẽ bị loại ra.

Nhóm 3: Các nguyên nhân liên quan đến công tác giám sát, kiểm tra, thanh tra, điều tra, xét xử:

- Chưa có cơ chế kiểm tra, giám sát hoạt động của người có chức quyền;
- Chưa thực hiện tốt quy chế dân chủ cơ sở;
- Không có hoặc có rất ít vụ tham nhũng bị phát hiện;
- Thực hiện các chế tài xử lý tham nhũng chưa nghiêm.

Nhóm 4: Các nguyên nhân có tính chất xã hội:

- Trình độ dân trí thấp nên cán bộ dễ dàng nhũng nhiễu;
- Mọi người ít quan tâm đến vốn và tài sản công;
- Đưa quà, tiền khi cần giải quyết công việc đã trở thành một thói quen của người dân;
- Do lợi dụng quan niệm: "Miếng trầu là đầu câu chuyện";

- Quan niệm không đúng đắn rằng: "Ai có cơ hội mà không tham nhũng là đại".

Để kiểm định các giả thuyết nghiên cứu, bảng hỏi cho cả ba đối tượng (cán bộ công chức, cán bộ doanh nghiệp và người dân) đều nêu 18 nguyên nhân nói trên. Kết quả tổng hợp từ các câu trả lời của 3 nhóm đối tượng, cho thấy: Nguyên nhân tham nhũng rất đa dạng. Chúng không tác động một cách riêng rẽ, đơn điệu mà luôn nằm trong mối quan hệ tổng thể, đan xen lẫn nhau. Trong đó, nhóm 1: Các nguyên nhân thuộc về chính sách - pháp luật có tỷ lệ người được hỏi "Hoàn toàn đồng ý" cao nhất, thường dao động trong khoảng 40% đến 70%. Tỷ lệ này ở nhóm 2 và 3 dao động trong khoảng từ 25% đến 65%. Ảnh hưởng của các yếu tố văn hóa có vẻ ít được thừa nhận hơn, thường chỉ khoảng 15% đến 30% số người được hỏi "hoàn toàn đồng ý". Tuy nhiên, chúng ta cần bàn đến tác động của các yếu tố này đến tham nhũng.

Từ ngàn đời nay, người Việt Nam đã xây dựng được những nét văn hóa ứng xử truyền thống đẹp đẽ, trong sáng. Đó là văn hóa "biết ơn", "cảm ơn" và "đền ơn" người đã giúp đỡ mình và những người có nhiều công lao đối với đất nước, đối với cộng đồng. Điều này đã phản ánh khá sâu sắc trong văn học dân gian, như các câu thành ngữ: "Uống nước, nhớ nguồn"; "Ăn quả nhớ kẻ trồng cây"... Khi giao tiếp, người ta có thể tặng cho nhau những món quà nhỏ theo kiểu "Miếng trầu là đầu câu chuyện". Ngày nay, một số người đã lợi dụng phong tục, tập quán tốt đẹp này để vụ lợi. Họ dùng những "miếng trầu" có giá trị cao, những "miếng trầu vàng" và biến "cảm ơn" thành hối lộ để mưu lợi cho cá nhân lớn hơn, nhiều hơn. Họ đã làm cho một số nét đẹp trong văn hóa ứng xử của người Việt Nam bị biến tướng và trở thành nguyên nhân của tham nhũng.

Trong thực tế, thường có khá nhiều trường hợp người dân hoặc các doanh nghiệp tự nguyện đưa tiền, quà cho cán bộ có trách nhiệm giải quyết công việc, dù không được yêu cầu. Có nhiều cách giải thích cho động cơ của những việc làm này, nhưng 41% người dân được hỏi coi đây chỉ là "món quà nhỏ" cảm ơn người đã giúp họ giải quyết công việc.

Cho đến nay, cư dân Việt Nam, về cơ bản vẫn là cư dân nông nghiệp (75% dân số sống ở nông thôn, trên 60% lao động là lao động nông nghiệp). Một đặc điểm của cư dân nông nghiệp nhỏ là tính tùy tiện trong hành động. Đặc điểm này nảy sinh từ hoạt động kinh tế tiểu nông ít có tính kế hoạch chặt chẽ. Do sẵn tính tùy tiện, nên người ta có thể đưa và nhận những khoản tiền không chính thức, không chính nghĩa, trái pháp luật tức là đưa và nhận hối lộ. Đáng tiếc yếu tố này chưa được đưa vào giả thuyết nghiên cứu. Tuy nhiên, có thể thảo luận và nghiên cứu ảnh hưởng của yếu tố này đối với tham nhũng.

Những nguyên nhân đa dạng, đa chiều, khách quan và chủ quan không dễ mất đi trong một sớm, một chiều, làm cho cuộc chiến chống tham nhũng của cả dân tộc trở nên hết sức quyết liệt và khó khăn.